

Πρόλογος

Σε αντίθεση με το επιστημονικό ενδιαφέρον που έχει προκαλέσει το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού ενός αυξανόμενου αριθμού ατόμων αλλά και συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και μειονοτήτων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ίδιο φαινόμενο έχει ελάχιστα μέχρι τώρα απασχολήσει την επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα. Έτσι, ενώ στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι κυβερνήσεις και άλλοι δημόσιοι αλλά και ιδιωτικοί φορείς έχουν προχωρήσει στην εκπόνηση συγκεκριμένων προγραμμάτων καταπολέμησης του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, στην Ελλάδα οι κυβερνήσεις και οι αρμόδιοι φορείς ψάχνουν ακόμη στα τυφλά για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού που με τον καιρό γίνεται όλο και απειλητικότερο για την εσωτερική κοινωνική συνοχή και ειρήνη.

Είναι αλήθεια ότι η διαπίστωση του Peter Glotz ότι οι ανεπτυγμένες βιομηχανικές κοινωνίες της Δύσης σταδιακά εξελίσσονται σε κοινωνίες των Δύο Τρίτων, παρά την ελλιπή εμπειρική της θεμελίωση, περίπου περιγράφει την κατάσταση στις χώρες αυτές. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η Ελλάδα αποτελεί μια κάποια εξαίρεση και τέλος πάντων δεν μπορεί ακόμη να ενταχθεί στην κατηγορία των χωρών εκείνων στις οποίες η πλειοψηφία μεν ευημερεί αλλά ένας αυξανόμενος αριθμός ατόμων ζει κάτω από το μέσο επίπεδο ζωής ή ακόμη και κάτω από το όριο διαβίωσης. Η, κατ' αρχήν, θετική αυτή κατάσταση αιτία έχει την επιβίωση ορισμένων πρωτογενών θεσμών προστασίας, π.χ. της οικογένειας, αλλά και τη λειτουργία, εκεί όπου υπάρχουν, των κοινοτικών δομικών στοιχείων αλληλεγγύης. Από την άλλη μεριά, η περιορισμένη ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών, γενικά ή σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ελλιπής ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους αλλά και η περιορισμένη παρουσία άλλων κοινωνικών φορέων (π.χ. της εκκλησίας) στην κοινωνική βοήθεια κάνουν επιτακτικό το σχεδιασμό μιας μακρόπνοης και με συγκεκριμένους στόχους κοινωνικής πολιτικής και μάλιστα σε πολλά

επίπεδα: στο επίπεδο του κράτους, στο επίπεδο του δήμου και της κοινότητας, αλλά και στο επίπεδο μη κρατικών ή δημόσιων οργανισμών. Αυτή η ανάγκη ανάληψης μιας εκτεταμένης προσπάθειας προσφοράς κοινωνικής προστασίας, αλλά προπάντων κοινωνικής προοπτικής, με την έννοια της επανένταξης των αποκλεισμένων στον εθνικό τρόπο ζωής, γίνεται επιτακτικότερη τα τελευταία χρόνια, λόγω της παρουσίας και μάλιστα σε εκτεταμένο βαθμό του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού και στην Ελλάδα. Με αυτό δε θέλω, βέβαια, να υποστηρίξω ότι το φαινόμενο της φτώχειας ή της περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων είναι νέο στην Ελλάδα. Το αντίθετο συμβαίνει. Τα τελευταία όμως χρόνια –και λόγω της μεγάλης διάρκειας της οικονομικής κρίσης αλλά και λόγω της μαζικής εισροής μεταναστών από τις χώρες της Βαλκανικής αλλά και της Αφρικής– μεταβάλλεται και η Ελλάδα σταδιακά σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Η συσσώρευση, σε μια χρονική περίοδο δέκα περίπου ετών, τόσων πολλών και διαφορετικών σε βαρύτητα προβλημάτων, που το καθένα από μόνο του απαιτεί ένα διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης, δημιούργησε για την Ελλάδα μια κατάσταση η οποία, προς το παρόν τουλάχιστον, είναι πολύ δύσκολο να αντιμετωπιστεί με τις υπάρχουσες κοινωνικές υπηρεσίες αλλά και με την υπάρχουσα επιστημονική γνώση.

Η στιγμή στην οποία οι ερευνητές-ερευνήτριες του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών παρουσιάζουν τα αποτελέσματα μελετών τους, πολλές από τις οποίες διεξάγονται ήδη από μεγάλο χρονικό διάστημα, είναι η πλέον κατάλληλη.

Ο στόχος της δημοσίευσης των αποτελεσμάτων των ερευνών αυτών είναι βέβαια η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης πάνω στα προβλήματα των αποκλεισμένων, από τις ευρύτερες κοινωνικές διαδικασίες και τη συμμετοχή στον εθνικό τρόπο ζωής, κοινωνικών ομάδων. Επίσης, στόχος της δημοσίευσης αυτής είναι να προσφέρει βοήθεια και ένα συγκεκριμένο προσανατολισμό στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες αλλά και στον πολιτικό κόσμο γενικότερα, στην κατεύθυνση της εκπόνησης εκείνων των πολιτικών και της λήψης εκείνων των μέτρων που ενδείκνυνται για την καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού. Γι' αυτό, οι επιμέρους μελέτες που δημοσιεύονται στην εκτεταμένη συλλογική αυτή προσπάθεια δεν περιορίζονται στην επιστημονική ανάλυση των διαφόρων περιπτώσεων κοινωνικού αποκλεισμού και τη συναγωγή συμπερασμάτων, αλλά προχωρούν και στην

κατάθεση συγκεκριμένων προτάσεων λήψης μέτρων που, κατά την εκτίμηση των υπεύθυνων ερευνητών-ερευνητριών, θα μπορούσαν να οδηγήσουν, ορθά εφαρμοζόμενα, είτε στην επίλυση είτε στην πρόληψη των συγκεκριμένων προβλημάτων.

Βέβαια, η όλη αυτή προσπάθεια θα είχε, κατά τη γνώμη μου, περιορισμένη σημασία, εάν δεν αποτελούσε πρόκληση για την ελληνική πανεπιστημιακή και ερευνητική κοινότητα να ασχοληθεί εντατικότερα, με μεγαλύτερη απ' ό,τι μέχρι τώρα υπευθυνότητα, με το δύσκολο και επίκαιρο για την Ελλάδα πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού.

Επειδή φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού θα εκδηλώνονται από εδώ και στο εξής όλο και πιο συχνά στις σύγχρονες κοινωνίες, είναι ανάγκη να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο η έρευνα στις επιμέρους χώρες και να αρχίσει η διεπιστημονική συνεργασία και η ανταλλαγή γνώσεων, εμπειριών και πληροφοριών για μια συνολική και σε ευρωπαϊκό επίπεδο αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού.

Το ΕΚΚΕ, με τη δημοσίευση της συλλογικής αυτής εργασίας, έκανε από ελληνικής πλευράς ένα αποφασιστικό βήμα στην κατεύθυνση αυτή.

Θα ήθελα, με την ευκαιρία του προλογικού αυτού σημειώματος, να ευχαριστήσω όλες τις ερευνήτριες και όλους τους ερευνητές που συμμετείχαν στην προσπάθεια αυτή. Ιδιαίτερες ευχαριστίες ανήκουν στον κ. Δημήτρη Καραντινό, που είχε την ευθύνη του συντονισμού, στις κ.κ. Λάουρα Μαράτου-Αλιπράντη και Έμμη Φρονίμου, που ανέλαβαν τη δύσκολη δουλειά της επιμέλειας των διαφόρων μελετών, και στα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής, κ.κ. Β. Κοτζαμάνη, Α. Κουβέλη, Θ. Μαλούτα, Η. Νικολακόπουλο, Χ. Συμεωνίδου, Π. Τσάρτα και Ν. Φακιολά, που συνέβαλαν, καθένας στον τομέα της υπευθυνότητάς του, ώστε η ευρύτατη αυτή ερευνητική προσπάθεια να ολοκληρωθεί εντός του προγραμματισθέντος χρόνου.

Αθήνα, Ιανουάριος 1994

Καθηγητής Ηλίας Κατσούλης
Επιστημονικός Υπεύθυνος